19.03.2018

Mūsu novadnieki – arhitekts Kārlis Reisons

Izstāde «Trīs valstis. Trīs simtgades. Trīs arhitekti»

Šā gada 20. februārī Rīgas Tehniskās universitātes (RTU) Inženierzinātņu vēstures pētniecības centra ekspozīcijas zālē notika izstādes «Trīs valstis. Trīs simtgades. Trīs arhitekti», kas veltīta Baltijas valstu – Igaunijas, Latvijas un Lietuvas – simtgadei, atklāšana.

Izstādē aplūkojamas triju laikabiedru – igauņu arhitekta Edgara Johana Kūsika (Edgar Johan Kuusik, 1888–1974), latviešu arhitekta Indriķa Blankenburga (1887–1944) un latviešu izcelsmes lietuviešu arhitekta Karola (arī Kārļa) Reisona (1894–1981) darbu fotogrāfijas, skices un plāni.

Šie arhitekti strādāja jaunizveidotajās valstīs Igaunijā, Latvijā un Lietuvā, veicinot to attīstību un radot daudzas nozīmīgas celtnes, un ir cieši saistīti ar Baltijas valstu izveidošanas un pastāvēšanas vēsturi, piedzīvojot gan uzplaukumu un atzīšanu, gan divus pasaules karus un to sekas.

Interesi piesaista viens no šiem arhitektiem, jo latviešu izcelsmes lietuviešu arhitekts Karolis (latviski Kārlis) Reisons ir mūsu novadnieks, dzimis, tālbraucēju burinieku "Kaupo" un "Peterskapelle" kapteiņa, Sīmaņa Reisona ģimenē Pabažos. Šī ģimene mums jau ir zināma saistībā ar Saulkrastu vidusskolas pirmsākumiem, kad kapteinis S.Reisons savai meitai no Rīgas 1912.gadā uzaicina privātskolotāju Olgu Cīruli (dz. Veicmani), kura māca arī apkārtējos bērnus un dizsak skolas attīstībā. Tādēļ šoreiz par Sīmaņa Reisona dēlu Kārli Reisonu.

Lietuvas neatkarības simbolu autors – latvietis.

Izstādes atklāšanā Šauļos dzīvojošais inženiergrafikas speciālists, arhitekta K.Reisona biogrāfijas un daiļrades pētnieks Sigitas Smalžinskas sacīja, ka lietuviešu brīvības pieminekļa autors [illegible] latviešu par[illegible]tnes. Jā!?

Šauļu pakalnes rietumu daļā atrodas obelisks, kas veltīts kritušajiem brīvības cīnītājiem par Lietuvas neatkarību. Šo sakrālo vietu pilsētnieki sauc par Sacelšanās dalībnieku kalniņu. Uz šī pakalna cara valdība no 1863.gadā 16.jūnija līdz 1864.gada 6.martam soda 11 nemierniekus no Žemaitijas. Tiek veiktas 7 eksekūcijas. Uz soda izpildīšanas vietu sapulcina pilsētniekus un apkārtējo ciematu iedzīvotājus. Lai vairotu bailes par nepakļaušanos pastāvošai cara valdībai, uz nāvi notiesātos ved pa Lielo Cietuma ielu (tagad Viļņas ielu) apsargu un orķestra pavadībā. Upuru ķermeņi vairākas dienas karājas cilpās, tad tos noņem un sakapā ar zobeniem. Viņu atliekas tiek samīdītas zemē zem zirgu pakaviem. Vēlāk soda vietā pilsētnieki un apkārtējo ciematu iedzīvotāji sāk likt krustus. Žandarmi krustus iznīcina, seko to licējiem, soda, aizliedz pat tuvoties pakalniņam. Cilvēki, kuri dodas garām pakalniņam, met krustus, vīrieši noņem cepures.

Neatkarīgās Lietuvas otrajā gadā tiek izveidota komiteja piemiņas vietas izveidošanai nemiernieku soda vietā. Pakalna teritorijā izveido Neatkarības dārzu, iestāda egles, kļavas, liepas un ceriņus. Pieminekļa projekta veidošanai uzaicina arhitektu Jozu Zikaru. Tiek izveidots makets. Honorāra un citu iemeslu dēļ sarunas ar skulptoru ir bez rezultāta. Tad komiteja vēršas pie Šauļu pilsētas galvenā inženiera Kārļa Reisona. Viņš ne tikai saprot šī monumenta svarīgumu, bet piekrīt darbu veikt bez maksas.

Pilsētas Celtniecības komisija 1930 gada 20.decembrī apstiprina Reisona projektu bez aizrādījumiem un vēršas pie Lietuvas iekšlietu ministrijas Celtniecības inspekcijas, ar lūgumu atļaut Šauļos celt Lietuvas neatkarības pieminekli-obelisku pēc K. Reisona projekta. Projektu apstiprina 1931.gada 17. janvārī. Pats piemineklis tiek atklāts 1935. gada 30. maijā.

Arī Kauņā skulptora J.Zikara veidotais neatkarības piemineklis atradās uz arhitekta K.Reisona projektētā postamenta. Kauņas Romas katoļu Kristus Augšāmcelšanās bazilika arī ir lietuviešu neatkarības simbols, kuru projektē un celtniecības darbus vada Kārlis Reisons.

Kārļa Reisona īsa biogrāfija

Nākošais arhitekts Kārlis Reisons dzimis latviešu jūras kapteiņa Sīmaņa Reisona un Minnas (dz.Zvaigzne) Reisones ģimenē 1984.gada 26.aprīlī Pabažos. Kristīts Pēterupes Evaņģēliski luteriskajā baznīcā. 1905.gada augustā Kārlis Reisons pabeidz Pēterupes draudzes skolu un iestājas Pētera I Centrālās reālskolas vienā no vecākām sagatavošanas klasēm. 1913.gada jūnijā viņš pabeidz septīto papildus klasi, veiksmīgi startē konkursā un iestājas Pēterburgā Nikolaja I vārdā nosauktajā Civilinženieru institūtā (tagad Sanktpēterburgas arhitektūras un celtniecības institūts). 1917.gadā pabeidz tā speciālo nodaļu un no 1919.gada līdz 1920.gadam turpina mācības arhitektūras fakultātē. Pabeidzot arhitektūras fakultāti, viņš tiek uzaicināts strādāt Arhitektūras katedrā, kuras vadītājs ir profesors Pāvels Dmitrijevs.

Profesoru padomē Reisons lasa referātu par tēmu "Vispārējs apskats par dzelzsbetona pāļiem".

Reisons gluži kā prognozētājs spēj paredzēt nākotni, jo Kauņas Kristus Augšāmcelšanās baznīcas celšanai vēlāk tiek izmantoti šie dzelzsbetona pāļi. Baznīca tiek celta vietā, kur ir plūstošās smiltis.

Viņš kopā ar profesoru izstrādā arī monumentālo ēku konstrukcijas.

1921.gada beigās jaunais arhitekts K.Reisons atgriežas Latvijā. 1922.gada 19.janvārī saņem Latvijas pilsoņa pasi. Taču atrast darbu Latvijā viņš nespēj, un 1922.gada aprīlī viņš dodas uz Šauļiem un tiek pieņemts

par Šauļu pilsētas Celtniecības nodaļas vadītāju, kur strādā līdz 1930.gada aprīlim. Darbs ir grūts, 80% pilsētas ir drupās. Ir jāgatavo dažādi dokumenti, ne tikai rasējumi, ir jāpilda daudzi citi darbi. Taču viņš spēj veiksmīgi tikt galā ar tiem.

1930.gadā 22.maijā Kārlis Reisons sāk strādāt par Kauņas pilsētas Celtniecības nodaļas vadītāju un galveno inženieri. Šis laiks viņa darbībā ir pats ražīgākais.

1930.gadā Reisons apprecas ar Vitauta Dižā universitātes absolventi Elenu Būtnevičūti, viņiem piedzimst meita Renāta un dēls Irvis. 1932.gadā Kārlis Reisons klūst par naturalizēto Lietuvas pilsoni un kopā ar sievu saņem Lietuvas Republikas pilsoņu pases.

K.Reisons ir viens no pazīstamākajiem neatkarīgās Lietuvas arhitektiem, kura darbiem piemīt neoklasicisma un modernisma stilu iezīmes.

No 1938.gada līdz 1940.gadam vada vienu no saviem slavenākajiem darbiem Kauņā – Kristus Augšāmcelšanās Romas katoļu baznīcas (bazilikas) celtniecību, nodarbojas ar privāto uzņēmējdarbību.

Viņš ir arī Kauņas Reformātu baznīcas, Vitauta Dižā muzeja, Zemes bankas, citu administratīvo ēku un privāto māju projektu autors vai līdzautors. Viņš projektē arī tuberkulozes slimnīcu Jurbarkā, slimnīcu Tauraģē, komercskolu Pavalē, konfekšu fabriku "Birute", kinoteātri, muzeju, skolu un citas ēkas Šauļos. Pēc viņa projektiem Kauņā un Šauļos tiek uzcelti Lietuvas neatkarības pieminekļi.

Par ēku celtniecību K.Reisons sarakstа divas mācību grāmatas, viena no tām – "Lauksaimniecības ēku celtniecība" ("*Žemes ūkio statyba*", 1926) – 1990.gadā tika izdota atkārtoti, un „Mālā ēku celtniecība".

K.Reisons kopā ar laikabiedru – latviešu arhitektu I.Blankenburgu – 20.gadsimta 30.gados projektē Kristus Karaļa baznīcu Sarkandaugavā, Rīgā. Strādādams par arhitektu Kauņā, K. Reisons sadarbojas ar bijušo RPI arhitektūras studentu (1913-1915 un 1918-1919), lietuviešu arhitektu Vitautu Landsberģi – Žemkalni (1893-1993).

Otrā pasaules kara laikā Reisona ģimenei, kā "buržuāziskās Lietuvas darbiniekam ", lielas zemes (105 ha) un skaista īpašuma īpašniekam, kļūst bīstami dzīvot Kauņā. Reisoni pārceļas uz Panevežiem, kur Kārlis Reisons atkal sāk vadīt vietējo Celtniecības nodaļu. Bet vēlāk, vācu okupācijas laikā no 1941.gada līdz 1944.gadam, tiek iecelts par Paņevežas birgermeistaru. Šis periods viņam ir ļoti grūts, jo jāveic pilnīgi visi vācu valdības pieprasītie darbi.

Tādēļ 1944.gada 7.jūlijā Reisoni pamet Lietuvu un vairākus gadus dzīvo kā bēgļi Vācijas dienvidrietumos.1949.gadā emigrē uz Austrāliju. Arī šeit Kārlis Reisons strādā Adelaides pilsētas arhitektūras nodaļā un pēc viņa projektiem pilsētā tiek uzcelta lietuviešu diasporas ēka un Sv.Nikolaja pareizticīgo baznīca. Dzīvojot Adelaidē, abi ar sievu piedalās Adelaides Lietuviešu biedrības darbībā.

Par nopelniem Lietuvai arhitekts tiek apbalvots ar IV šķiras Ģedimina ordeni un III šķiras Vitauta Dižā ordeni.

Kārlis Reisons mirst 1981.gada 17.jūlijā un tiek apglabāts Adelaides kapos.

Novadpētniecības speciāliste Dagnija Gurtiņa